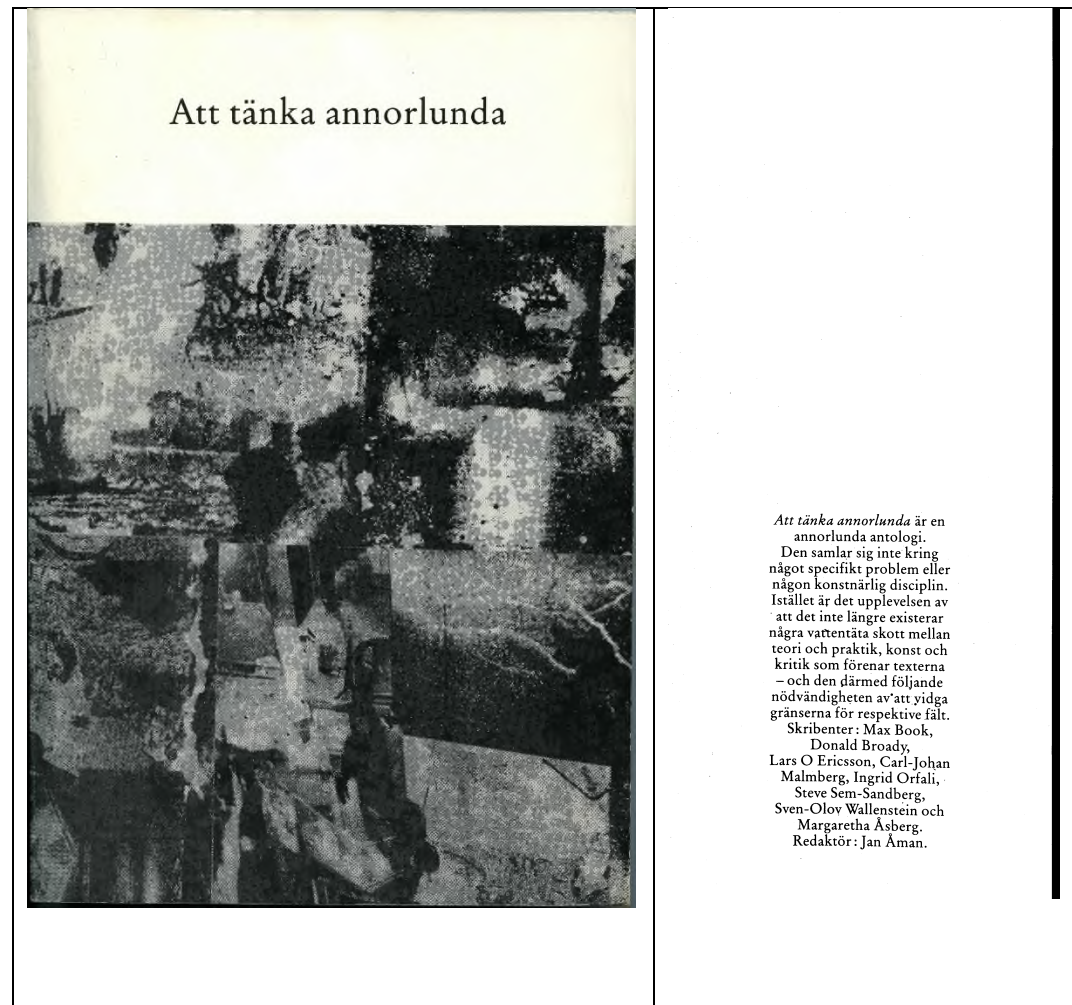

FAKSIMIL

Broady, Donald (1990), "Intellektuella vill tänka annorlunda",
pp. 21-44 i Jan Åman (ed.), *Att tänka annorlunda*,
Symposion Bokförlag, Stockholm/Stehag: 1990, ISBN 91-7868-195-2.

Att tänka annorlunda

Att tänka annorlunda är en
annorlunda antologi.

Den samlar sig inte kring
något specifikt problem eller
någon konstnärlig disciplin.
Istället är det upplevelsen av
att det inte längre existerar
några vattentäta skott mellan
teori och praktik, konst och
kritik som förenar texterna
– och den därmed följande
nödvändigheten av att ydga
gränserna för respektive fält.

Skribenter: Max Book,
Donald Broady,
Lars O Ericsson, Carl-Johan
Malmberg, Ingrid Orfali,
Steve Sem-Sandberg,
Sven-Olov Wallenstein och
Margaretha Åsberg.
Redaktör: Jan Åman.

ADRESS TILL FÖRLAGET:

Symposion Bokförlag
Rönneholm 6
240 36 Stehag
Ordertelefon 08/388046

JAN ÅMAN (RED)

ATT TÄNKA
ANNORLUNDA

SYMPOSITION BOKFÖRLAG
STOCKHOLM/STEHAG

SYMPOSION BIBLIOTEK

Skrifter från den aktuella kulturella och
vetenskapliga debatten

Redaktör: Brutus Östling

Åman, Jan (red)

Att tänka annorlunda.

Stockholm/Stehag: Symposion Bokförlag & Tryckeri AB
1990.

ISBN: 91-7868-195-2

© Symposion Bokförlag samt författarna 1990

Alla rättigheter förbehållna.

Kopiering, även för undervisningsbruk, är förbjuden
utan förlagets skriftliga medgivande

Sats: Skånska fotosätteriet, Stehag
Tryckeri AB Atheneum, Stehag 1990

ISBN: 91-7868-195-2

Innehållsförteckning

Jan Åman

Att tänka annorlunda 7

Max Book

Uttalande från spaningsledningen/uppdaterad teoribild/8.88
konstspåret 13

Donald Broady

Intellektuella vill tänka annorlunda 21

Lars O Ericsson

Allegorins återkomst 45

Carl-Johan Malmberg

Den lyssnande stilen 55

Ingrid Orfali

Fotogen 71

Steve Sem-Sandberg

I en annan del av staden 81

Margaretha Åsberg

Anteckningar kring begreppet "falla" 111

Sven-Olov Wallenstein

Att tänka annorlunda, eller: annorlunda än tänkandet 121

Intellektuella vill tänka
annorlunda

Donald Broady

Intellektuella vill tänka annorlunda. Många intellektuella vill inta en kritisk hållning även till den marknad eller institution där de själva är verksamma. De vill på en och samma gång delta i spelet och vägra underkasta sig dess regler.

En avsikt med den här seminarieserien är att diskutera detta dilemma, som många bland oss är väl bekanta med. Här följer några funderingar om de sociala betingelserna för att tänka annorlunda. Inspirationen och åtskilliga resone-mang är hämtade från Pierre Bourdieus undersökningar av sociala fält. Jag bygger delvis på Mikael Palmes och mina gemensamma upptäcktsfärder i den bourdieuska sociologin (vissa passager återfinns i vår artikel om intellektuella fält i *Nordisk Forum*, vol XVIII, nr 2, 1983).

Investeringar

För att "känna sig hemma" inom ett intellektuellt fält, för att bli igenkänd och erkänd som, låt säga, litteraturkritiker, krävs att nykomlingen till kropp och själ låtit sig formas så att

han blir den han måste vara för att vistas inom det litterära fältet: att han lärt sig tillräckligt mycket om tidigare och aktuella fejder om litteratur och litteraturkritik för att kunna urskilja de rätta frågeställningarna, att han lärt sig att vara, tala, skriva och tänka på bestämda sätt och lärt känna de rätta människorna. Först därigenom blir hans insatser i spelet begripliga för övriga deltagare. Den icke invigde avfärdas eller bemöts med tystnad.

Denna kompetens är frukten av investeringar. För att vinna inträde på det litterära fältet krävs investeringar i läsning, men också i kontakter, vänskapsband, kanske kärleksförhållanden, och en allmän lokalkännedom i den litterära världen (kulturredaktioner, tidskrifter, litteraturvetenskapliga institutioner, förlag, krogar). Dessa tunga och tidskrävande investeringar befäster den tro som förenar alla deltagare i spelet. Den nye inträdande måste demonstrera att han accepterar grundläggande föreställningar — i synnerhet att det är värdefullt att strida om vad god litteratur eller god litteraturkritik vill säga — som omfattas av alla deltagare.

Att ett fält i Bourdieus mening existerar, innebär att det finns något gemensamt som står på spel och som förenar alla deltagare. Till de intressen som är gemensamma hör framför allt att kampen inom fältet skall kunna fortsätta. Författarna, kritikerna, redaktörerna och andra som befolkar det litterära fältet kan ha delade meningar om vad litteratur är och bör vara. Dessa delade meningar är vapen med vilka striden förs och det kan gå för sig att uttrycka de mest aparta åsikter om det ena eller det andra författarskapet. Det enda verkligt omöjliga utspelet vore att hävda att det inte är mödan värt att strida om vad författarskap är värda. Nykomlingen måste, också när han utvecklar kätterska strategier, bidra till att spelet kan fortsätta. Det gör han genom att underbygga tron

på värdet av investeringarna och insatserna. Just den ådagalagda *viljan* att investera och satsa brukar vara ett avgörande kriterium när det blir aktuellt att släppa in eller stöta ut någon ny pretendent.

Inom intellektuella fält som de litterära, konstnärliga eller vetenskapliga åberopar de heterodoxa upprorsmännen gärna återvändandet till källorna, klassikerna, ursprunget: litteraturens, konstens eller vetenskapens egentliga mening. På så sätt garanteras att de partiella revolutioner som då och då skakar fältet aldrig sätter förutsättningar för spelets bestånd i fråga.

De intellektuella fälten skyddas dessutom av själva omfattningen av de investeringar som avkrävs dem som vinner inträde. Den som ägnat år eller decennier åt att förbereda sig för verksamhet inom ett intellektuellt fält är benägen att sörja för att denna investering behåller sitt särskiljande värde, medan den som inte företagit motsvarande investeringar, och som därför kunde ha intresse av helt nya spelregler, aldrig får chansen att påverka den auktoritet som fördelas inom fältet.

Konsten att investera förutsätter en förmåga att föregripa framtida krav. Denna förmåga, som särskiljer dem som kommer att vinna tillträde till positioner av betydelse, behöver inte alls ta sig uttryck i medveten karriärkalkyl. Mikael Palme och jag arbetar just nu med en undersökning av svenska högskolestuderandes levnadsbanor. Deras investeringar är sällan led i en uttänkt planering av karriären. Studenterna själva talar hellre om personlighetsutveckling eller om tillfälligheternas spel. Inte desto mindre kan något års studier i USA objektivt sett betyda mycket som förberedelse för den framtida livsbanan för den ekonomiska

maktelitens barn, eller tågloffarsomrarna för den kulturella medelklassens barn, eller bosättningen i Stockholm för den yngling som pretenderar på att vinna erkännande som konstnär eller poet eller kritiker.

Som förberedelse för inträde på bland annat de fackliga och politiska maktfälten tycks studentfackligt arbete ge minst lika stor utdelning som avklarade tentor. Närmare bestämt har vi här förmodligen att göra med förvärvande av ett specifikt "organisationskapital": att träna sittfläsket; att skaffa sig en hållning och ett tonläge som omisskännligt utmärker den som gör sig till talesman för sina medmänniskor; att skaffa sig ett namn, bli igenkänd och erkänd som en att räkna med; att vänja sig av med novisens benägenhet att bli ivrig, höja rösten och vädja om förståelse, för att i stället tillägna sig självklarheten hos den som tar för givet att omgivningen vill eller måste lyssna — sådana talanger är inte medfödda utan resultat av mångårigt investeringsarbete.

Ja, inför inträdet på de intellektuella fält där rekryteringen sker genom kooptering — dvs inte enligt formella meriter utan på grundval av subtila tillhörighetstecken som har med smak, livsstil, habitus att skaffa — kan en överdriven satsning på studieplanens krav till och med vara en black om foten. Detta är en fälla gillrad för uppkomlingarna, som tror att det gäller att läsa så att ögonen blöder. Humaniorastudenten som suttit med näsan i kursböckerna för jämnan och inte har en aning om vad som sker i Paris eller Frankfurt eller vid Johns Hopkins eller Yale eller ens besökt den nya kulturella medelklassens krogar på Södermalm och i Vasastan eller det unga intellektuella avantgardets kortlivade klubbar har inte mycket att hämta på kultursides- och kulturtidskrifts-

marknaden, där det är personkännedom jämte förmåga att orientera sig i aktuella strider om kulturens värden, och framför allt ådagalagd övertygelse att det är värdefullt att strida om vilken kultur som är värdefull, som räknas.

Exemplet Sartre

Låt oss som en illustration till vad symboliska investeringar vill säga välja exemplet Sartre, den första efterkrigstidens modell för den intellektuelle, både engagerad och obunden, i sin egen person förkroppsligande sin egen lära om frihetens möjlighet.

Att de intellektuella beundrade Sartre är inte konstigt, menar Bourdieu. Sartre var deras ideolog, han sade till dem: Ni är fria, Ni kan bättre än någon annan göra Er en föreställning om alla andra, men ingen kan göra sig en föreställning om Er. Sartre, det är detta: Ni kan inte ge en social förklaring till mig! (Bourdieus favoritexempel är cafépojken's betydelse i den sartreska filosofin: Sartre som vid sitt cafébord skriver om upppassaren att denne visserligen är upppassare men egentligen fri att vara något annat, fri som en intellektuell.)

För Bourdieu är Sartres storhet, personligheten, genialiteten, inte förklaringen till hans insats, utan något som kräver sin förklaring. Till de sociala villkoren för Sartres typ av "total intellektuell" — filosof, litteraturkritiker, romanförfattare, dramatiker, moralist, essäist, som vägrar låta sig klassificeras och bestämmas men med rätt att själv uttala sig om allt — hör ett autonomt intellektuellt fält (autonomi innebär givetvis inte att allt är möjligt men att den legitima auktoriteten,

rätten att tala o s v utdelas *inom* fältet), utrustat med sina egna reproduktionsinstitutioner, bland vilka École normale supérieure är den främsta, samt intellektuella grupper, intellektuella tidskrifter etc. I Frankrike finns också särskilda förberedande institutioner och procedurer som definierar den intellektuelle och kriterierna för intellektuell briljans, bl a gymnasiernas filosofiklasser och de *khâgne*-klasser som drillar eleverna inför inträdet vid École normale supérieure, inträdesprövningarna till samma elitskola samt examinationen till *agrégé* i filosofi.

I ett vidare perspektiv kan Sartre, som (liksom fö Bourdieu) via just denna bana och det investeringsarbete det innebar trädde in på de intellektuella fälten, betraktas som resultatet av otaliga intellektuellas samlade ackumulering av intellektuellt kapital i allt mer differentierade former.

Bourdieu och flera av hans lärjungar — främst italienskan Anna Boschetti i *Sartre et 'les Temps modernes'* (Éd. de Minuit, 1985) — har analyserat sambandet mellan de investeringar Sartre företog och konkurrensvillkoren på samtidens intellektuella marknad. Sartres *La nausée* var inte bara en roman som i ett slag förändrade den litterära scenen; den kollektiva tron på att denna bok är stor litteratur förklaras av det lyckosamma mötet mellan å ena sidan Sartres symboliska investeringar och insatser och den position han erövrat och å andra sidan de förändrade intellektuella konkurrensvillkor som hela Sartres generation varit med om att driva fram.

La nausée publicerades 1938 men påbörjades redan 1931, under författarens dystra tid i förvisning som gymnasielärare i Le Havre, långt ifrån det intellektuella Paris där han syntes förutbestämd för en ledande position; ty även om Sartre själv alltid föredrog att tona ned skolgångens betydelse för sitt

projekt, var han en fullkomnad produkt av bägge de topprankade parisiska elitgymnasierna Henri-IV och Louis-le-Grand, briljant student vid École Normale Supérieure vid rue d'Ulm, efter ett första misslyckat försök primus i sin årskull av *agrégés* i filosofi. Filosofin var alltjämt den allt dominerande disciplinen, och kring 1930 var den föregående generationens tankemästare, Bergson och Brunschvicg, på nedgång. Sartre hade efter Le Havre-tiden farit till Tyskland och förkovrat sig i den fenomenologiska tradition som vid den tiden väntade på att introduceras på allvar i Frankrike och som kunde spelas ut mot bergsonismen och nykantianismen. Med alla tecken på en av det filosofiska fältet sanktionerad auktoritet hade han därmed erövrat rätten att i och med *La nausée* införa fenomenologin i litteraturen, dvs att konvertera sitt filosofiska kapital till litterärt, en kupp som gjorde litteraturkritikerna svarslösa. De visste för lite om avantgardefilosofin och hade intet att sätta emot. Efter publiceringen av *La nausée* skrev så Sartre en rad litteraturkritiska artiklar där han sågar samtida franska konkurrenter och lyfter fram sina amerikanska förebilder Dos Passos och Faulkner.

Så kunde man fortsätta att samla material till en sociologisk förklaring till Sartres succé, och franska historiker ägnar nu stor möda åt detta slag av grävande (jag tänker särskilt på två nya mastodontiska avhandlingar i "kollektivbiografi"-genren av Jean-François Sirinelli och Christophe Charle om Sartres generation av *normaliens* respektive en tidigare generation av ekonomiska och kulturella eliter; båda verken kommer att publiceras i bokform). Därmed är inte allt sagt — och intet om det viktigaste, skulle många hävda. Men även om den historiska sociologin inte kan göra anspråk på

att tömma ut verkligheten, finns det ändå något uppfordrande i Bourdieus och hans medarbetares sätt att kartlägga den intellektuella världen. De brukar anklagas för att förneka tankens frihet men avsikten är den motsatta: de intellektuella blir mer fria ju mer de vet om produktionen av de tankeformer och värdehierarkier som de ställs inför, har att ta ställning till och kanske själva hyllar.

Banor

Varje intellektuellt fält har på förhand uppdragna rörelseriktningar. Där finns poler som repellerar eller attraherar oss. Somliga banor tycks oss möjliga, tänkbara, eftersträvnsvärda och andra banor framstår som omöjliga, otänkbara eller ovärdiga.

Den bana vi "väljer" — eller tilldelas av fältet — har med våra dispositioner att göra. Med en ballistisk bild kan vi tänka oss att hemmet, skolerfarenheter etc ger oss en bestämd utskjutningshastighet, en bestämd vinkel och en bestämd rotation som gör vissa banor möjliga. För att ta mitt eget fält som exempel: Somliga som träder in i universitetsvärlden är disponerade för att med hjälp av ortodoxa metoder åstadkomma en avhandling om det av handledaren förelagda ämnet och anträder en "flackare" bana som erbjuder jämförelsevis bättre chanser att bekanta sig med fältets konkurrensvillkor och vissa utsikter till en docentur innan fyllda trettio. Investeringarna kan vara nog så tunga — förtrogenhet med auktoriserade amerikanska statistiska bearbetningstekniker har under några decennier varit en för svensk samhällsvetenskap karaktäristisk investering — men deras värde avtar i takt med att de blir allmängods, och i

synnerhet under skeden då fältet skakas av maktförskjutningar som utsätter de legitimerade forskningsmetoderna för en värdeurholkning motsvarande vad Marx på tal om industrins maskinpark kallade moraliskt åldrande.

Andra som inträder i den vetenskapliga världen är disponerade för heterodoxa strategier och företar mer riskabla investeringar. De läser böcker som inga andra läser. De bekantar sig med forskningstraditioner som inte är allmänt kända. De anträder en hög och osäker bana och risken är stor att de vid nedslaget hamnar utanför fältet eller i en marginell "profetisk" position. De tvingas till tunga investeringar; att odla sina exklusiva intressen är inte tillräckligt, därutöver krävs att man uppvisar briljans av en art som är igenkännlig även för de ortodoxa deltagarna. Å andra sidan finns under vissa betingelser utsikter till extraordinära symboliska och kanske materiella vinster, nämligen om fältet omvandlats så att tidigare heterodoxa positioner vunnit legitimitet eller till och med dominans. Antalet pretendenter till dessa positioner är då jämförelsevis fåtaliga.

Misskännande

Den intellektuelle vill inte vara bestämd av någonting utanför sig själv. Därför kan fysikaliska metaforer te sig motbjudande. Det tar emot att tänka sig själv inplacerad i en intellektuell värld som liknas vid ett magnetfält, med bestämda poler, kraftlinjer och orienteringsmöjligheter, dvs det slags struktur vi minns från skolans fysiklaboration när ett papper lades på en magnet och beströddes med järnfilspån. Men ett språkbruk som klingar deterministiskt kan kanske

göra nytta just för att det kolliderar med den intellektuelles spontana bild av sig själv som fritt väljande subjekt.

Ett lyckosamt inträde på ett intellektuellt fält åtföljs regelmässigt av att man misskänner spelets symboliska ekonomi: dominansförhållandena, investeringarna och insatserna som krävs, vinsterna som finns att hämta, doxan. Det gäller förstås de "födda intellektuella", som utmärker sig genom sin otvungna hållning till kulturen och gärna tar sin rätt att vistas inom kulturens värld för given. Men det gäller i än högre grad för uppkomlingen som mot alla sociala odds vinner inträde på ett intellektuellt fält. Uppkomlingens spända förhållande till kulturen gör att han vacklar mellan att uppfatta sitt inträde som ett mirakel och som ett välförtjänt erkännande av en extraordinär begåvning. Han uppfattar sig som "kallad" och som driven av kärlek till litteraturen, konsten, vetenskapen, sanningen och inget annat, och bortser gärna från de sociala mekanismer som gjort inträdet möjligt.

Först i efterhand brukar vi, ibland, upptäcka investeringarnas betydelse för vår egen sociala bana. För tjugo år sedan, när jag själv började läsa litteraturhistoria vid universitetet, ägnade sig somliga studenter minst av allt åt medveten karriärkalkyl. De satsade sin tid på politiken, läste böcker som inte låg på litteraturlistorna, ordnade kritiska seminarier och reste till egendomliga länder. De tycktes kort sagt förbereda sig för en placering långt ut i marginalen. Idag befolkas åtskilliga bland dem kulturredaktionerna i huvudstaden och andra centrala institutioner; medan de kurskamrater som anpassade sig till studieplanens krav och därmed ackumulerade ett mer inflationskänsligt symboliskt kapital kanske är lärare på landsorten.

Eller tag exemplet Nordiska Sommaruniversitetet, vars Stockholmsavdelning tillsammans med Humanistiska föreningen arrangerat den här seminarieserien. NSU hade åtminstone sedan marxisternas maktövertagande 1972, och delvis redan dessförinnan, varit samlingsplatsen för unga kättare som investerat i vetenskapsriktningar vilka ännu inte vunnit hemortsrätt på universitetet. Det handlade om tysk marxism, offentlighetsteori, receptionsforskning och socialisationsteori, om fransk semiotik, psykoanalys, strukturalism och poststrukturalism, om feministiska strömningar och heterodox ekonomisk teori. Idag finns runt om i Norden medelålders NSU-are som livnär sig som forskare eller som handläggare i de organ som delar ut forskningspengar. Det hade få av oss förutsett.

Unga pretenderer som står mitt uppe i investeringsarbetet och kampen för erkännande brukar värja sig mot tanken att deras projekt har sina sociala bestämmningar. Studenter med intellektuella ambitioner som vi intervjuat försäkrar samstämmigt att de drivs av ett personligt intresse, utan avsikt att skaffa sig konkurrensfördelar och utan hänsyn till trender; vilket kan vara nog så sant, inträdet på intellektuella fält förutsätter ett bestämt slag av oegennyttig hållning. Inom de kulturella och i synnerhet de vetenskapliga fälten är det inte tillåtet att konsekra sig själv. Den som försöker gör sig löjlig och bestraffas. Inträdesbiljetten och erkännandet måste för att ha något värde utdelas av de redan invigda. Men även pretenderer vilkas investeringar och insatser inte ingår i någon medveten karriärkalkyl tvingas att på ett eller annat sätt förhålla sig till dominerande positioner inom de intellektuella fälten. De som väljer (eller tilldelas) subversiva strategier utgör inga undantag.

Subversiva strategier

En specifik form av symboliskt kapital är grunden för makten inom fältet och därmed för utdelandet av det erkännande som ger auktoritet. De bland deltagarna som är bäst rustade med sådant kapital är benägna att utveckla strategier för bevarande av status quo, dvs att låta spelet fortsätta som förut och att låta de underförstådda trosföreställningarna, doxan, förbli outtalade. Dessa "ortodoxa" deltagare kan dock tvingas att överge sin tystnad, nämligen när nya pretender, de "heterodoxa", träder in och sätter deras dominans i fråga. Då gäller det att återställa den tysta uppslutningen kring doxan.

Det gives ingen fast punkt utanför makten från vilken vi kan kritisera samma makt. För att heterodoxa strategier inom ett bestämt fält skall ha någon chans till framgång, måste de förhålla sig till de dominerande positionerna inom samma fält. Maktförskjutningar inom vetenskapliga eller kulturella fält är som regel en följd av att nya — dvs oftast yngre — pretender lyckas med strategin att sänka värdet på de investeringar som fört den närmast föregående generationen av dominerande agenter till deras positioner. I denna kamp om monopolet på rätten att avgöra vad som skall räknas som, låt säga, legitim vetenskap eller rätten att fälla omdömen om litteratur griper pretendenterna gärna till *ad fontes*-argument. De lanserar anspråket att de teorier eller praktiker de själva önskar företräda representerar vetenskapens eller litteraturkritikens ursprungliga mening. En annan möjlig strategi innebär konvertering, dvs överföring av symboliskt kapital som man ackumulerat på ett område till ett annat verksamhetsfält.

För att förstå hur omvälvningar blir möjliga måste vi göra oss besväret att undersöka olika agents investeringar, strategier och insatser, och framför allt mötena mellan å ena sidan agents utrustade med olika slag av symboliskt kapital och å andra sidan dominansförhållandena inom fälten. Hänvisningar till tidsandan eller allmänna sanningar — av typ: tag tio intellektuella, tillsätt några droppar doktriner, skaka, och en kraftig positiv reaktion uppstår och om blandningen får stå i tio år en lika kraftig motreaktion — duger inte som förklaringar, lika lite som hänvisningar till pretendenternas karriärambitioner. De strategier jag här talat om låter sig väl förenas med en osjälvisk och hängiven hållning till det intellektuella kallet.

”Att tänka annorlunda” lyder rubriken för den här seminarierien. Att tänka annorlunda är inte att tänka oberoende av styrkeförhållandena inom de intellektuella fälten. Att tänka annorlunda och samtidigt delta i spelet innebär att man gör sina investeringar och insatser i enlighet med någon av de tillgängliga konverteringsstrategierna eller subversiva strategierna. Även kättaren, och inte minst kättaren, förhåller sig till kyrkan. Jag är något bara så länge jag är ingen, lär Ludwig Feuerbach ha svarat då han uppmanades att söka en stol vid ett universitet. Bourdieu kommenterar (i den artikel där han för första gången skisserar sitt fältbegrepp): ”Bannlyst av universiteten efter sin *Gedanken über Tot und Unsterblichkeit* kunde han (Feuerbach) slippa från de skrankor staten rest åt honom bara genom att anta den roll av fri filosof och revolutionär tänkare som den officiella filosofin genom sitt avvisande tilldelat honom.” (*Les Temps modernes*, No 246, 1966, p 888.)

Självreflexion

För den intellektuelle som vill tänka annorlunda finns två vägar att gå.

Antingen gör man sig naiv. Man övertygar sig själv och andra om att man gör det man tror på, utan sidoblickar, att man står över eller vid sidan av dominansförhållandena på de intellektuella fälten. När det gäller de projekt som ligger oss allra mest varmt om hjärtat kanske vi alla tänker så.

Den andra vägen är självreflexionens. Genom att analysera det fält där jag själv vistas, reglerna för hur nya pretenderer upptas i gemenskapen, vilka investeringar och insatser som krävs för deltagande i spelet, vilka orienteringsriktningar som står till buds, vilka värden som står på spel och vilka symboliska och materiella vinster som finns att hämta — genom kunskap om allt detta och om mina egna dispositioner och min egen placering i fältet har jag en chans att i någon mån värja mig mot att bli fältets fånge, mot att säga just det fältet tilldelar mig att säga och inget annat.

Bourdieu har myntat uttrycket "social psykoanalys" eller "socioanalys" för det här slaget av självreflexion. Tag som exempel hans bok om det franska universitetsfältet, *Homo academicus* (Éd. de Minuit, 1984). Bourdieu och hans medarbetare hade tidigare med liknande metoder undersökt en rad fält i det franska samhället, bl.a. det ekonomiska maktfältet och det religiösa maktfältet (i *Actes de la recherche en sciences sociales*, No 20-21, 1977 publicerades en studie av de verkställande direktörerna för de 220 största franska företagen och bankerna, och i No 44-45, 1982 en totalstudie av de franska biskoparna). Dessutom hade Bourdieu sedan sextioalet samlat material om sitt eget fält och publicerat

åtskilliga delstudier, i synnerhet om studenterna, men han väntade försiktigtvis till 1984 med att offentliggöra sin kartläggning av den värld där han själv vistas, de parisiska professorernas konkurrensfält.

Kartan över detta fält konstrueras med hjälp av korrespondensanalytisk metod. Variablerna är socialt ursprung, födelseort, ålder, kön, utbildningsbakgrund, antal barn, medverkan i intellektuella tidskrifter, akademiska utmärkelser, informationer om huruvida professorerna uppträder i TV, skriver i *Le monde* eller i *Le Nouvel Observateur*, medverkar i redaktionen för intellektuella tidskrifter, har fått verk översatta till främmande språk, förekommer i *Who's who*, antal citat i *Citation Index*, m m. Utöver sådana mätbara variabler har Bourdieu använt mycket material av annat slag, t ex dödsrunor i årsböcker utgivna av elitskolornas föreningar för gamla elever; för övrigt har Bourdieu tidigare använt sådana dödsrunor och funnit att omdömena i dem överensstämmer med de omdömen som elitskolornas lärare en gång i världen skrev i marginalen till samma individers krior (en illustration till Bourdieus tes att den habitus vi bär med oss i bagaget från hem, skola och så vidare är synnerligen seglivad). Med hjälp av detta slag av informationer har Bourdieu statistiker så framställt mångdimensionella kartor över det fält som är befolkat av framträdande franska, dvs parisiska universitetsprofessorer. (I en statistisk studie av agenterna inom ett intellektuellt fält kan inte slumpurval komma i fråga, eftersom dominerande positioner ofta besätts av små grupper eller ibland av en enda människa; tänk er en studie av svenska intellektuella där Jan Myrdal eller Horace Engdahl råkar saknas i populationen!)

Utfallet av analysen av det humanistiska delfältet kan summeras som följer. Fältet struktureras i första hand av en grundläggande motsättning mellan universitetsmakt i egentlig mening (dvs makt över instrumenten för reproduktion av universitetslärarkåren, deltagande i råd, styrelser och nämnder etc) och renommé i den intellektuella världen. Vid den sistnämnda polen återfinner vi namn som Foucault, Bourdieu, Derrida.

Därnäst (andra axeln i diagrammen) framträder en motsättning mellan äldre professorer, utrustade med olika tecken på officiellt erkännande (medlemskap i akademier, översättningar till främmande språk, hederslegionen, notis i *Who's who in France*, etc) och yngre universitetslärare som är mindre väl försedda med dylika tecken på erkännande.

De mäktigaste professorerna är högt placerade i regionen mellan polen för akademisk makt och polen för officiellt erkännande. Bourdieu nöjer sig med att ange initialerna, men franska läsare har ingen svårighet att här identifiera Aron, Lévi-Strauss, Braudel och Perroux, vilka utmärker sig genom att vara synnerligen väl försedda med båda typerna av symboliskt kapital. Närmast den akademiska maktpolen finner vi bland andra Dumézil och Benveniste. Närmast polen för officiellt erkännande finns exempelvis Duby och, med samtidig dragning åt den intellektuella polen, Le Roy Ladurie och Barthes.

Den tredje axeln kan tolkas som uttryck för en motsättning som ställer universitetsetablissemangen (de framstående ämnesföreträdare som dominerar en hel disciplin, som ofta har sin stol vid Sorbonne, som undervisar vid eller sitter med i juryn vid École normale supérieure, som ibland uppträder i TV, vilkas verk utges i översättning) mot övriga universitetslärare.

Inom detta parisiska universitetsfält finns vissa typer av banor tillgängliga. Sakförhållandet att det tar tid att ackumulera universitetskapital (vilket framgår av att kapitalinnehavet har nära samband med ålder) gör att avstånden i detta sociala rum mäts i tid: en speciellt privilegierad bana är den som går från *École normale supérieure* över assistenttjänst, avhandling, stol vid Sorbonne till *l'Institut* (dvs någon av akademierna). Alla andra banor mäts enligt denna måttstock, och en individ uppfattas som "ung" eller "gammal" i förhållande till den biologiska ålder då han uppnår de olika anhalterna.

Bourdieu's syfte är inte att agera domare. Hans kartläggning av fältets struktur och de möjliga banor det inrymmer går inte ut på att pådyvla alla universitetsprofessorer simpla karriärintressen i gängse mening. Redan i tidigare undersökningar har Bourdieu noterat, att vad som ofta beskrivs som karriär i själva verket är en kamp för invigning utkämpad i en intellektuell värld dominerad av kamp mellan auktoriteter vilka gör anspråk på monopol över kulturens legitimitet. Och, för att vidga perspektivet till internationella jämförelser: det som kallas nationella kulturella värden kan ofta ledas tillbaka till de olika nationella elitskolesystem vilka frambringar de människor som är auktoriserade att definiera den legitima kulturen. Skillnader mellan så kallade "tanke-skolor" kan därför ofta återföras till skillnader mellan skolor i en mer prosaisk mening.

Tag de välbekanta trätorna om kvantitativa metoder versus kvalitativa, hårddata versus mjukdata, "makro" versus "mikro", amerikanska versus kontinentala läromästare! Dessa strider framställs inte sällan som en tävling där "vetenskapssynerna" blir mytiska storheter, Jättarnas kamp mot Gudarna, högt ovan den människornas värld där

forskarna lever sina liv. Om vi istället ser forskning som praktik, bedriven av människor av kött och blod, så finner vi helt enkelt olika sociala grupper, som strider om och byter symboliska och materiella tillgångar. Vetenskapsteoretiska ståndpunkter blir begripliga först när vi funderar över vilka sociala grupper som befolkar forskningsfältet och hur detta skapats; dagens frontlinjer är i hög grad ett resultat av utgången av tidigare konfrontationer mellan sociala grupper. I vårt land finns samhällsvetare som investerat tio, tjugo eller trettio år åt att räkna statistik och odla bekantskap med anglosachsiska kolleger. Deras modell har ofta varit den storskaliga amerikanska empiristiska sociologi (Lazarsfelds Bureau of Applied Social Research vid Columbia University är givetvis paradexemplet) som Bourdieu karaktäriserat så här:

För att kunna göra gällande att deras seger är en seger för vetenskapen, måste ledarna för de stora vetenskapliga byråkratierna lyckas med att påtvinga andra en definition av vetenskap som innebär att rätta sättet att bedriva vetenskap förutsätter tjänsterna från en stor vetenskaplig byråkrati, utrustad med anslag, kraftfulla tekniska hjälpmedel och ett överflöd av arbetskraft. Av procedurerna för opinionsundersökningar av stora populationer och av teknikerna för statistisk dataanalys och formaliseringen av resultaten gör de en allmängiltig och evig metodologi. Därmed mäter de all vetenskaplig praktik efter den måttstock som är mest förmånlig för deras egna personliga och institutionella tillgångar.

(*Sociologie et sociétés*, Montreal, Vol VII, No 1 1975, p 93).

Andra (oftast yngre) svenska samhällsvetare har i stället investerat i bland annat läsning av tjocka tyska och franska

böcker. Motsättningar mellan "kvantitativa" och "kvalitativa" metoder, "anglosachsiska" versus "kontinentala" tankeskolor och så vidare kan återföras på sociala motsättningar mellan sådana grupper med skilda investeringsstrategier.

Bourdieu's bok om homo academicus var ett led i hans utforskande av utbildningssystemet, men också ett led i utforskandet av universitetslärarens och forskarens egen verksamhet. En sida av Bourdieus företag är alltid "självbiografisk", dock i en ovanlig bemärkelse. Själv kallade han i en intervju i samband med utgivningen sin bok för en "anti-biografi": ty biografier är ofta ett sätt att bygga sig ett mausoleum, som ofta nog är ett kenotafion (en sarkofag som inte innehåller den dödes kropp). Den mest intima sanningen om vad vi är, den som vi har svårast att tänka, är inskriven i objektiviteten av de positioner som vi intar och har intagit i det förflutna, samt i dessa positioners hela historia. Nu har jag, fortsätter Bourdieu, placerat in universitetsmänniskan i hennes eget fält. "*Homo classificateur* har tack vare mig — och mig själv inräknad — inplacerats bland sina egna klassifikationer. Det finner jag mycket roande. Jag tror att min bok kan framkalla mycket skratt. Också." (*Le Nouvel Observateur*, 2-8 nov 1984)

Så snart han utnämnts till Raymond Arons efterträdare på stolen i sociologi vid Collège de France började Bourdieu intressera sig för invigningens sociala och historiska villkor, och han har skrivit en serie texter om installationen och institutions- eller institueringsriter. Själv hävdar han att detta skett av självbevarelsedrift: — Invigningen hade kunnat göra slut på mig, det hade kunnat bli en *achèvement* (fullbordan, avslutning, dödsstöt). Följdriktigt valde Bourdieu att ägna sin

installationsföreläsning vid Collège de France i april 1982 åt en sociologisk analys av installationsföreläsningen.

Det finns inga fria intellektuella

Sociologer har ägnat oproportionerligt stor uppmärksamhet åt de grupper som kallas underprivilegierade och resurs-svaga och eftersatta, och alldeles särskilt åt "riskgrupper" som om de inte kontrolleras ställer till oreda och kostar staten pengar. Det finns ojämförligt många fler sociologiska undersökningar om alkoholisters och arbetslösas liv än om företagsledare eller fackföreningsledare, journalister, biskopar eller forskare. Inte bara vetenskapliga utan också etiska skäl talar för att sökarljuset också bör riktas mot maktfälten och eliterna. Forskaren slipper ge sig på de mest försvarslösa och utsatta. Han kan, genom att i högre grad göra dem som i någon mån är hans likar — sig själv och andra intellektuella inräknade — till sina studieobjekt, finna en väg ut ur den intellektuelles traditionella hållning: att tala om "folket" eller "människorna" utan att behöva räkna in sig själv, och att tala för andra utan att märka att man talar i stället för andra.

Från en sociologisk utkikspunkt finns det inga "fria" intellektuella. Den som är intellektuell är ofri såtillvida att han är underkastad de intellektuella fältens dominansförhållanden. Den som står fri i förhållande till de intellektuella fälten är ingen intellektuell i sociologisk mening (vilket inte hindrar att han kan vara en "intellektuell" i betydelsen en självständigt tänkande människa; men han är då hänvisad till att tänka ensam eller tillsammans med några likasinnade och kan inte räkna med att bemötas som en som räknas).

Åtskilliga intellektuella uppfattar sociologiska undersök-

ningar av det intellektuella livet som olustiga, som reduktionistiska, pessimistiska, deterministiska. Förvisso finns det dålig sociologi, och även god sociologi är per definition "deterministisk" såtillvida att den handlar om sociala determinationer och "reduktionistisk" såtillvida att den gör anspråk på att uttala sig om det sociala och inte om allt möjligt annat. Paradoxalt nog brukar samma intellektuella som hårdnackat avvisar sociologiska analyser själva hänge sig åt den mest miserabla spontana sociologi. De drar sig inte alls för att tala om de sociala villkoren för den intellektuella verksamheten, men då i termer av undantag och beklagliga avarter: visst finns det kolleger som bildar kottier, borstar varandra på ryggen och hämnas på fiender, men dessa tillhör inte de verkliga intellektuella som enbart tjänar sanningen, konsten, friheten.

När vi i olika sammanhang presenterat en liten studie av det svenska litteraturkritiska fältet, har författarna sagt att det är bra att vi ger oss på kritikerna och deras ljusskygga hantering, medan kritiker tyckt att våra analyser stämmer bra på lurkarna till kulturredaktörer, vilka i sin tur ansett att vi givit en utmärkt beskrivning av deras kolleger på konkurrentbladen. Ingen känner igen sig själv.

Vi vill kanske alla helst se saken så, att det bara är medmänniskornas tankar och göranden och låtanden som beror på något. De tänker som de tänker för att de har en viss familjebakgrund, tillhör en viss grupp, tillfredsställer vissa egenintressen. Mina egna ståndpunkter däremot omfattar jag för att de är sanna.

Många intellektuella uppfattar sociologiska undersökningar av det intellektuella arbetet som illasinnade påhopp och som förnekande av tankens frihet. Men sociologins

uppgift är att undersöka, inte att döma, och den intellektuelles gärning blir inte sämre för att den har sina betingelser. Det jag sagt idag är inte avsett som ett angrepp på alla intellektuella. De kan göra sitt arbete mer eller mindre hedervärt. Till de mindre hedervärda men desto vanligare sätten hör att dölja de sociala villkoren för den egna verksamheten genom att hylla den frie intellektuelle, det vill säga sig själv.